هاراق بىلەن قىمارنىڭ هارام قىلىنغانلىقى

﴿ ۞ يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلْخَمْرِ وَٱلْمَيْسِرِ ۖ قُلْ فِيهِمَآ إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنَٰفِعُ لِلنَّاسِ وَإِثْمُهُمَآ
أَكْبَرُ مِن نَّفْعِهِمَا ۗ وَيَسْـَٔلُونَكَ مَاذَا يُنفِقُونَ قُلِ ٱلْعَفْوَ ۗ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ ٱللَّهُ لَكُمُ ٱلْـَٔايَٰتِ لَعَلَّكُمْ
تَتَفَكَّرُونَ ﴿٢١٩﴾ فِى ٱلدُّنْيَا وَٱلْـَٔاخِرَةِ ۗ وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلْيَتَٰمَىٰ ۖ قُلْ إِصْلَاحٌ لَّهُمْ خَيْرٌ ۖ وَإِن
تُخَالِطُوهُمْ فَإِخْوَٰنُكُمْ ۚ وَٱللَّهُ يَعْلَمُ ٱلْمُفْسِدَ مِنَ ٱلْمُصْلِحِ ۚ وَلَوْ شَآءَ ٱللَّهُ لَأَعْنَتَكُمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَزِيزٌ
حَكِيمٌ ﴿٢٢٠﴾ ﴾

﴿(ئى مۇھەممەد!) سەندىن هاراق ۋە قىمار توغرىسىدا سورىشىدۇ، سەن ئۇلارغا: «بۇنىڭ هەر ئىككىسىدە چوڭ گۇناھ ۋە كىشىلەرگە (ئازغىنا ماددى) پايدىمۇ بار، لېكىن ئۇلاردىكى گۇناھ پايدىغا قارىغاندا تېخىمۇ چوڭ» دېگىن. ئۇلار سەندىن نېمىنى سەدىقە قىلىش توغرۇلۇق سورايدۇ، «(ئېهتىياجدىن) ئارتۇقىنى (سەدىقە قىلىڭلار)» دېگىن. دۇنيا ۋە ئاخىرەتنىڭ ئىشلىرىنى تەپەككۇر قىلىشىڭلار ئۈچۈن الله ئۆز ئايەتلىرىنى سىلەرگە شۇنداق بايان قىلىدۇ. (ئى مۇھەممەد!) ئۇلار سەندىن يېتىملەر توغرۇلۇق سورىشىدۇ، ئېيتقىنكى، «(تەربىيىلەش، ماللىرىنى ئۆستۈرۈپ) ئۇلارنى تۈزەش ياخشىدۇر، ئۇلار بىلەن (ئۇلارغا پايدىلىق بولغان رەۋىشتە) ئارىلىشىپ ياشىساڭلار، ئۇ چاغدا (يەنى ئۇلارغا قېرىنداشلارچە مۇئامىلە قىلىڭلار)، ئۇلار سىلەرنىڭ دىنىي قېرىنداشلىرىڭلاردۇر. الله (يېتىملەرنىڭ ئىشلىرىنى) بۇزغۇچى ۋە تۈزىگۈچىنى بىلىپ تۇرىدۇ. ئەگەر الله خالىسا، سىلەرنى (قىيىن ئىشقا تەكلىپ قىلىش بىلەن) چوقۇم جاپاغا سالاتتى». الله هەقىقەتەن غالىبتۇر، هېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر﴾.

—— سۈرە بەقەرە 219 ـ، 220 ـ ئايەتلەر

سۆزلۈكلەر تەهلىللىرى

ٱلْخَمْرَ: (هاراق)، بۇ سۆز هاراق دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ. ئۈزۈمدىن ۋە باشقا نەرسىدىن سىقىپ چىقىرىلغان ۋە مەست قىلىدىغان نەرسىنىڭ هەممىسى هاراق دېيىلىدۇ.

وَٱلْمَيْسِرِ: (قىمار)، بۇ سۆز قىمار، دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ. ئۇ قىمارنىڭ بارلىق تۈرلىرىنى كۆرسىتىدۇ.

إِثْم: (گۇناھ)، بۇ سۆز گۇناھ دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ.

ٱلْعَفْوَ: (ئارتۇقى)، بۇ سۆز ئېھتىياجدىن ئارتۇقى، ھاجەتتىن ئاشقىنى دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ. قەففال مۇنداق دەيدۇ: «ھاجەتكە يېتەرلىك بولغان نەرسىدىن ئارتۇقى الْعَفْوَ دېيىلىدۇ.»[1] ئايەتتە: ئېھتىياجىڭلاردىن ئاشقىنىنى سەدىقە قىلىڭلار، ئۇنى قانداق بىرتەرەپ قىلارسىز، دەپ ئۆزەڭلارنى بىئارام قىلماڭلار، دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ.

لَأَعْنَتَكُم: (سىلەرنى جاپاغا سالاتتى)، بۇ سۆز سىلەرنى چوقۇم جاپا مۇشەققەتكە سالاتتى، دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ. زۇجاج مۇنداق دەيدۇ: «الله تائالانىڭ ﴿ئەگەر الله خالىسا، سىلەرنى چوقۇم جاپاغا سالاتتى﴾ دېگەن سۆزى ئەگەر الله خالىسا، سىلەرنى چوقۇم سىلەرگە ئېغىر كېلىدىغان ئىشلارغا تەكلىپ قىلغان بولاتتى، دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ.»

عَزِيزٌ حَكِيمٌ: (الله ھەقىقەتەن غالىبتۇر، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر)، يەنى الله قا ھېچ نەرسە توسقۇنلۇق قىلالمايدۇ. چۈنكى، الله غالىبتۇر، مەغلۇب قىلىنمايدۇ. ئىگىدارچىلىقىدىكى ھەممە نەرسىنى ئۆزى خالىغان رەۋىشتە ھېكمەت ۋە مەنپەئەتنىڭ تەقەززاسى بويىچە ئىدارە قىلىدۇ.

ئايەتلەرنىڭ ئومۇمىي مەنىسى

الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ئى مۇھەممەد! ساھابىلىرىڭ سەندىن ﴿ھاراق﴾ ئىچىشنىڭ ھۆكمى ﴿ۋە قىمار﴾ ئويناشنىڭ ھۆكمى ﴿توغرىسىدا﴾ سورىشىدۇ. ئۇلارغا ﴿ئېيتقىنكى﴾ ھاراق ۋە قىمار بىلەن شۇغۇللىنىش ناھايىتى چوڭ گۇناھتۇر، زىيىنىمۇ ناھايىتى چوڭدۇر. ھەر ئىككىسىدە ئازغىنە ماددى پايدا بار. لېكىن ئۇنىڭ زىيىنى ﴿پايدىغا قارىغاندا تېخىمۇ چوڭ﴾ ۋە تېخىمۇ ئېغىردۇر.

ھاراق ئىچكەندە ئەقىل بۇلغىنىدۇ، پۇل ـ مال ئىسراپ بولىدۇ، جاننى ھالاكەتكە ئېلىپ بارىدۇ. قىمارمۇ ئوخشاشلا ئۆيلەرنى ۋە ئائىلىلەرنى خانىۋەيرانچىلىققا سالىدۇ. الله قا تائەت ـ ئىبادەت قىلىشقا توسقۇنلۇق قىلىدۇ، قىمار ئوينىغۇچىلار ئارىسىدا دۈشمەنلىك ۋە ئاداۋەت تۇغدۇرىدۇ. بۇلارنىڭ ھەممىسىنى ئازغىنە ماددى مەنپەئەتكە سېلىشتۇرغاندا، بۇ ئىككى نىجىس نەرسىدىكى زىياننىڭ ناھايىتى چوڭ ئىكەنلىكى ئاشكارا بولىدۇ.

﴿ئۇلار سەندىن نېمىنى سەدىقە قىلىش توغرۇلۇق سورايدۇ﴾ يەنى ماللىرىدىن نېمىنى ئېلىپ قېلىپ، نېمىنى چىقىم قىلىش ھەققىدە سورايدۇ. ئۇلارغا: ئۆزەڭلارنىڭ ۋە سىلەر ھاجىتىدىن چىقىدىغانلارنىڭ ئېھتىياجىدىن ئارتۇقىنى سىلەرگە ئاسان بولغان مىقداردا

[1] ئىمام فەخرۇددىن رازىنىڭ «ئەتتەپسىر ئەلكەبىر» ناملىق تەپسىرى، 6 ـ جىلد، 51 ـ بەت. ئىمام شەۋكانىنىڭ «فەتھۇل قەدىر» ناملىق تەپسىرى، 1 ـ جىلد، 222 ـ بەت.

www.munber.org

چىقىم قىلىشلار ﴿دېگىن﴾. دۇنيا ۋە ئاخىرەتنىڭ ئىشلىرىنى تەپەككۇر قىلىپ، دۇنيا ئىشلىرىنىڭ ئاخىرلىشىدىغانلىقىنى، ئاخىرەت ئىشلىرىنىڭ مەڭگۈ قالىدىغانلىقىنى بىلىشىڭلار، شۇنىڭ بىلەن ئاخىرەتكە ئەمەل قىلىشىڭلار ئۈچۈن الله نىڭ ھېكمىتى ﴿شۇنداق﴾ تەقەززا قىلغاچقا، الله سىلەرگە پايدا زىياننى بايان قىلىپ بېرىدۇ، سىلەرنى ئۆزەڭلارغا ياخشىلىق ۋە بەخت ـ سائادەت ئېلىپ كېلىدىغان نەرسىگە يېتەكلەيدۇ. مەڭگۈ قالىدىغان نەرسىنى تۈگەيدىغان نەرسىدىن ئەلا بىلگەن كىشى ئەقىللىقتۇر.

ئى مۇھەممەد! ﴿ئۇلار سەندىن يېتىملەر﴾ گە قانداق مۇئامىلە قىلىش ﴿توغرۇلۇق سورىشىدۇ﴾ ئۇلار يېتىملەر بىلەن ئارىلىشىپ ياشامدۇ ياكى ئۇلاردىن ئايرىلىپ ياشامدۇ؟ ئۇلارغا ﴿ئېيتقىنكى﴾ ئۇلارنىڭ ماللىرىنى تۈزەشنى كۆزلەپ ئۇلار بىلەن ئارىلىشىپ ياشاش ئايرىلىپ ياشىغاندىن ﴿ياخشىدۇر﴾. ئۇلار بىلەن ئارىلىشىپ ياشىساڭلار، ﴿ئۇ چاغدا ئۇلار سىلەرنىڭ دىنىي قېرىنداشلىرىڭلاردۇر﴾. قېرىنداش ئۆزىگە ياخشى كۆرگەننى قېرىندىشىغىمۇ ياخشى كۆرىدۇ. ﴿الله﴾ سىلەرنى كۆزىتىپ تۇرغۇچىدۇر، ئىشلىرىڭلاردىن خەۋەرداردۇر. ئۇ سىلەردىن ﴿(يېتىملەرنىڭ ئىشلىرىنى) بۇزغۇچى ۋە تۈزىگۈچىنى بىلىپ تۇرىدۇ﴾ شۇڭا سىلەر يېتىملەر بىلەر ئارىلىشىپ ياشاشنى ئۇلارنىڭ ماللىرىنى يەۋېلىش ئۈچۈن ۋاستە قىلماڭلار. ﴿ئەگەر الله خالىسا﴾ سىلەرنى ﴿چوقۇم﴾ جاپا مۇشەققەتكە سالاتتى. لېكىن الله سىلەرگە كۆيۈنۈپ ۋە رەھىم قىلىپ، دىنىڭلارنى ئاسان ۋە قولاي قىلدى. الله ھەقىقەتەن غالىبتۇر، ھېچ نەرسە ئۇنىڭغا توسقۇنلۇق قىلالمايدۇ، بەندىلىرىگە بەلگىلىگەن ھۆكۈملەرنى ھېكمەت بىلەن يولغا قويغۇچىدۇر.

نازىل بولۇش سەۋەبلىرى

1 ـ ئىمام ئەھمەد، ئەبۇ داۋۇد ۋە تىرمىزى رىۋايەت قىلىدۇكى، ئۆمەر ئىبنى خەتتاب: «ئى الله! بىزگە ھاراقنى ئوچۇق ۋە يېتەرلىك رەۋىشتە بايان قىلىپ بەرگىن، چۈنكى، ئۇ پۇل ـ مالنى بۇزىدۇ، ئەقىلنى بۇلغايدۇ» دەپ دۇئا قىلغان. ئارىدىن ئۇزاق ئۆتمەي ﴿(ئى مۇھەممەد!) سەندىن ھاراق ۋە قىمار توغرىسىدا سورىشىدۇ﴾ دېگەن ئايەت نازىل بولغان. شۇنىڭ بىلەن ئۆمەر چاقىرتىلىپ، ئۇنىڭغا بۇ ئايەت ئوقۇپ بېرىلگەن. ئۇ يەنە: «ئى الله! بىزگە ھاراقنى ئوچۇق ۋە يېتەرلىك رەۋىشتە بايان قىلىپ بەرگىن» دەپ دۇئا قىلغان. ئاندىن سۈرە نىسادىكى ﴿ئى مۆمىنلەر! سىلەر مەست بولساڭلار، نېمە دەۋاتقىنىڭلارنى بىلگىنىڭلارغىچە نامازغا يېقىنلاشماڭلار﴾[1] دېگەن ئايەت نازىل بولغان.

شۇنىڭدىن كېيىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ جاكارچىسى نامازغا تەكبىر ئېيتقاندا: مەست ئادەم نامازغا ھەرگىز يېقىنلاشمىسۇن! دەپ جاكارلايدىغان بولغان. ئۆمەر چاقىرتىلىپ، ئۇنىڭغا بۇ ئايەت ئوقۇپ بېرىلگەن. ئۇ يەنە: «ئى الله! بىزگە ھاراقنى

[1] سۈرە نىسا 43 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

ئوچۇق ۋە يېتەرلىك رەۋىشتە بايان قىلىپ بەرگىن» دەپ دۇئا قىلغان. ئاندىن سۈرە مائىدەدىكى ئايەت نازىل بولغان. ئۆمەر چاقىرتىلىپ، ئۇنىڭغا بۇ ئايەتنى ئوقۇپ بېرىلىپ، ﴿سىلەر ئەمدى (ھاراقتىن، قىماردىن) يانامسىلەر؟﴾ دېگەن يەرگە يەتكەندە، ئۆمەر: «ياندۇق! ياندۇق!» دېگەن[1].

2 ـ ئىبنى جەرىر، ئىبنى ئاباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «﴿يېتىمنىڭ مېلىنى تاكى ئۇ بالاغەتكە يەتكەنگە قەدەر ئۇنىڭغا ئەڭ پايدىلىق ئۇسۇلدا تەسەررۇپ قىلىڭلار﴾[2] دېگەن ئايەت ۋە: ﴿زۇلۇم قىلىپ يېتىملەرنىڭ مال ـ مۈلكىنى (ناھەق) يەۋالىدىغانلار، شۈبھىسىزكى، قورسىقىغا (قىيامەت كۈنى يېنىپ تۇرىدىغان) ئوتنى يەۋالغان بولىدۇ، ئۇلار يېنىپ تۇرغان ئوتقا (يەنى دوزاخقا) كىرىدۇ﴾[3] دېگەن ئايەت نازىل بولغاندا، ئۆيىدە يېتىم بار ھەر بىر ئادەم يېتىمنىڭ يېمەك ـ ئىچمىكىنى ئۆزىنىڭ يېمەك ـ ئىچمىكىدىن ئايرىۋەتتى. ئەگەر يېتىمنىڭ تاماقتىن ئېشىپ قالسا، ئېشىپ قالغان تاماقنى شۇ يېتىم يېگەنگە ياكى تاماق بۇزۇلۇپ قالغانغا قەدەر ساقلايتتى. بۇ ئىش ئۇلارغا ئېغىر كەلدى ۋە ئەھۋالنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا يەتكۈزدى. شۇنىڭ بىلەن اللە تائالا: ﴿(ئى مۇھەممەد!) ئۇلار سەندىن يېتىملەر توغرۇلۇق سورىشىدۇ، ئېيتقىنكى، (تەربىيىلەش، ماللىرىنى ئۆستۈرۈپ) ئۇلارنى تۈزەش ياخشىدۇر، ئۇلار بىلەن (ئۇلارغا پايدىلىق بولغان رەۋىشتە) ئارىلىشىپ ياشىساڭلار، ئۇ چاغدا (يەنى ئۇلارغا قېرىنداشلارچە مۇئامىلە قىلىڭلار). ئۇلار سىلەرنىڭ دىنىي قېرىنداشلىرىڭلاردۇر﴾ دېگەن ئايەتنى نازىل قىلدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇلار يېتىملەرنىڭ يېمەك ـ ئىچمەكلىرىنى ئۆزلىرىنىڭ يېمەك ـ ئىچمەكلىرىگە ئارىلاشتۇردى.»[4]

تەپسىرنىڭ ئىنچىكە ۋە نازۇك نۇقتىلىرى

1 ـ اللە تائالا ھاراق توغرىسىدا تۆت ئايەت نازىل قىلدى. اللە تائالانىڭ: ﴿(سىلەر ئۈچۈن يەنە بۇنداق ئىبرەتمۇ باركى) خورمىدىن، ئۈزۈمدىن شارابلار ۋە پاكىز يېمەكلىكلەر ياسايسىلەر﴾[5] دېگەن سۆزى مەككىدە نازىل بولدى. مۇسۇلمانلار ئىسلامنىڭ دەسلەپكى دەۋرىدە ھاراق ئىچەتتى. بۇ ۋاقىتتا ھاراق ئۇلارغا ھالال ئىدى. ئاندىن اللە تائالانىڭ: ﴿(ئى مۇھەممەد!) سەندىن ھاراق ۋە قىمار توغرىسىدا سورىشىدۇ، سەن ئۇلارغا: «بۇنىڭ

[1] ئىمام سۇيۇتىنىڭ «ئەددۇررۇل مەنسۇر» ناملىق كىتابى، 1 ـ جىلد، 252 ـ بەت. ئىمام ئىبنى جەۋزىنىڭ «زادۇل مەسىير فىي ئىلمىتتەپسىر» ناملىق تەپسىرى، 1 ـ جىلد، 239 ـ بەت. ئىمام ئىبنى كەسىرنىڭ «قۇرئان ئەزىم» ناملىق تەپسىرى، 1 ـ جىلد، 255 ـ بەت.

[2] سۈرە ئەنئام 152 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

[3] سۈرە نىسا 10 ـ ئايەت.

[4] ئىمام تەبەرىنىڭ «جامىئۇل بەيان» ناملىق تەپسىرى، 2 ـ جىلد، 370 ـ بەت. ئىمام سۇيۇتىنىڭ «ئەددۇررۇل مەنسۇر» ناملىق كىتابى، 1 ـ جىلد، 255 ـ بەت. ئىمام ئىبنى كەسىرنىڭ «قۇرئان ئەزىم» ناملىق تەپسىرى، 1 ـ جىلد، 256 ـ بەت. ئىمام زەمەخشەرىنىڭ «ئەلكەششاف» ناملىق تەپسىرى، 1 ـ جىلد، 200 ـ بەت.

[5] سۈرە نەھل 67 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

ھەر ئىككىسىدە چوڭ گۇناھ ۋە كىشىلەرگە (ئازغىنا ماددى) پايدىمۇ بار، لېكىن ئۇلاردىكى گۇناھ پايدىغا قارىغاندا تېخىمۇ چوڭ» دېگىن﴾ دېگەن سۆزى مەدىنىدە نازىل بولدى. شۇنىڭ بىلەن بەزى ئادەملەر الله تائالانىڭ: ﴿بۇنىڭ ھەر ئىككىسىدە چوڭ گۇناھ بار﴾ دېگەنلىكى ئۈچۈن ھاراق ئىچىشنى تاشلىدى. يەنە بەزى ئادەملەر الله تائالانىڭ: ﴿ۋە كىشىلەرگە (ئازغىنا ماددى) پايدىمۇ بار﴾ دېگەنلىكى ئۈچۈن ھاراقنى ئىچىۋەردى.

بىر كۈنى ئابدۇرراھمان ئىبنى ئەۋف تاماق تەييارلىدى ۋە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ساھابىلىرىدىن بىر بۆلۈك ساھابىلارنى تاماققا چاقىردى. ئۇلارنى تاماق بىلەن مېھمان قىلىپ بولغاندىن كېيىن ئۇلارغا ھاراق قويۇپ بەردى. ئاندىن ناماز شامنىڭ ۋاقتى كىردى. ئۇلار ئىچىدىن بىرىنى ئىمام قىلىپ ناماز ئوقۇدى. ئىمام: ﴿(ئى مۇھەممەد! سېنى بۇتلارغا چوقۇنۇشقا ئۈندىگۈچى كۇففارلارغا) ئېيتقىنكى، ئى كاپىرلار! سىلەر چوقۇنۇۋاتقان بۇتلارغا مەن چوقۇنمايمەن﴾ دېگەن ئايەتنى، «ئېيتقىنكى، ئى كاپىرلار! سىلەر چوقۇنۇۋاتقان بۇتلارغا مەنمۇ چوقۇنىمەن» دەپ ئوقۇدى. شۇنىڭ بىلەن الله تائالا: ﴿ئى مۆمىنلەر! سىلەر مەست بولساڭلار، نېمە دەۋاتقىنىڭلارنى بىلگىنىڭلارغىچە نامازغا يېقىنلاشماڭلار﴾[1] دېگەن ئايەتنى نازىل قىلدى.

الله تائالا بۇ ئايەت بىلەن ناماز ۋاقىتلىرىدا ھاراق ئىچىشنى ھارام قىلدى. ھاراق ئىچىدىغانلار ئۇنى خۇپتەن نامىزىدىن كېيىن ئىچەتتى، تاڭ ئاتقۇچە مەستلىكى يېشىلىپ بولاتتى.

بىر كۈنى ئۇتبان ئىبنى مالىك تاماق تەييارلىدى ۋە بىر بۆلۈك مۇسۇلمانلارنى تاماققا چاقىردى. ئۇلارنىڭ ئىچىدە سەئد ئىبنى ئەبۇ ۋەققاسمۇ بار ئىدى. ساھىبخان مېھمانلارغا تۆگە كاللىسىنى كاۋاب قىلىپ بەردى. ئۇلار تاماق يېدى، مەست بولغىچە ھاراق ئىچتى. مەست بولغاندىن كېيىن ئۆزلىرىدىن پەخىرلىنىپ بەس - بەس بىلەن شېئىرلارنى ئوقۇشتى. ئۇلارنىڭ بەزىلىرى قەۋمىنى ماختايدىغان، ئەنسارىلارنى كەمسىتىدىغان قەسىدە ئوقۇدى. ئەنسارىلاردىن بىر ئادەم بۇنىڭغا چىدىماي تۆگە كاللىسىنىڭ ئىڭەك سۆڭىكىنى ئېلىپ، سەئدنىڭ بېشىغا ئۇردى. سەئدنىڭ بېشى يېرىلىپ كەتتى. سەئد پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا بېرىپ، ھېلىقى ئەنسارىنى شىكايەت قىلدى. شۇنىڭ بىلەن الله تائالا: ﴿ئى مۆمىنلەر! ھاراق ئىچىش، قىمار ئويناش، بۇتلار (يەنى چوقۇنۇش ئۈچۈن تىكلەنگەن تاشلار) غا چوقۇنۇش، پال ئوقلىرى بىلەن پال سېلىش شەيتاننىڭ ئىشى، پاسكىنا قىلىقلاردۇر، بەختكە ئېرىشىشىڭلار ئۈچۈن شەيتاننىڭ ئىشىدىن يىراق بولۇڭلار. شەيتان ھاراق، قىمار ئارقىلىق ئاراڭلاردا دۈشمەنلىك، ئاداۋەت تۇغدۇرماقچى، سىلەرنى نامازدىن ۋە الله نى ياد ئېتىشتىن توسماقچى بولىدۇ. سىلەر ئەمدى (ھاراقتىن، قىماردىن)

---

[1] سۈرە نىسا 43 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

يانامسىلەر؟﴾[1] دېگەن ئايەتلەرنى نازىل قىلدى. ئۆمەر: ياندۇق، ئى پەرۋەردىگارىمىز! ياندۇق! دېدى[2].

2 ـ هاراقنى بۇ باسقۇچلارغا بۆلۈپ هارام قىلىشتا ئىنتايىن ئەهمىيەتلىك هېكمەت بار. ئۇ شۇنىڭدىن ئىبارەتكى، كىشىلەر هاراق ئىچىشكە ئادەتلىنىپ كەتكەن بولۇپ، هاراق ئۇلارنىڭ هاياتىنىڭ بىر قىسمى بولۇپ قالغان. ئەگەر ئۇ بىرلا قېتىمدا هارام قىلىنسا ئىدى، بۇ ئۇلارغا ئەلۋەتتە ئېغىر كەلگەن بولاتتى. ئۇلار بۇ چەكلىمىنى قوبۇل قىلماي قويۇشىمۇ مۇمكىن ئىدى.

ئائىشە رەزىيەللاهۇ ئەنها بۇ هەقتە مۇنداق دەيدۇ: «قۇرئاندىن دەسلەپ نازىل بولغان سۈرىلەر قۇرئاننىڭ قىسقا سۈرىلەر بۆلۈمىدىكى سۈرىلەر بولۇپ، ئۇلاردا جەننەت ۋە دوزاخ بايان قىلىنغان. كىشىلەر ئىسلامغا رەسمىي كىرگىلى باشلىغاندىن كېيىن هالال ۋە هارام هەققىدىكى هۆكۈملەر نازىل بولدى. ئەگەر دەسلەپتىلا: هاراق ئىچمەڭلار دەپ ئايەت نازىل بولغان بولسا ئىدى، ئۇلار ئەلۋەتتە: هاراقنى مەڭگۈ تاشلىيالمايمىز، دېگەن بولاتتى».

مانا بۇ دانالىق بىلەن ئېلىنغان يول بولۇپ، ئىسلام دىنى ئىجتىمائىي كېسەللىكلەرنى داۋالاشتا ئەنە شۇ يولنى تۇتقا قىلغان. ئىنسانلارغا شەرىئەت ئەهكاملىرىنى تەدرىجى يولغا قويۇش ئۇسۇلى بىلەن ئۇلارنىڭ ئېغىغا ئاسانلا سىڭىپ كىرگەن. بىرىنچى ئايەتتىكىگە ئوخشاش، ئالدى بىلەن يىراقتىن نەپرەتلەندۈرۈش ئۇسۇلىنى قوللانغان. ئاندىن ئىككىنچى ئايەتتىكىگە ئوخشاش، ئازغىنا پايدىسى بار نەرسە بىلەن زىيىنى ئېغىر ۋە خەتەرلىك بولغان نەرسىنى سېلىشتۇرۇش يولىنى تۇتۇپ ئۇدۇللا نەپرەتلەندۈرۈش ئۇسۇلىنى قوللانغان. ئاندىن ئۈچىنچى ئايەتتىكىگە ئوخشاش، ناماز ۋاقىتلىرىدىن ئىبارەت بىر قىسىم ۋاقىتلاردا هاراق ئىچىشنى هارام قىلغان. ئاندىن تۆتىنچى ئايەتتىكىگە ئوخشاش، هەممە ۋاقىتلاردا هاراق ئىچىشنى كەسكىن هالدا هارام قىلغان[3]. الله قا هەمدۇسانالار بولسۇنكى، ئۇ شەرىئەت ئەهكاملىرىنى نېمىدېگەن ئىنچىكىلىك، نېمىدېگەن پۇختىلىق بىلەن يولغا قويغان ــ هە!

3 ـ ئەگەر بىرى: هاراق پۇل ـ مالنى ۋە ئەقىلنى يوقىتىدىغان تۇرسا، ئۇنىڭدا قانداقمۇ پايدا بولسۇن؟ دېسە، بۇنىڭغا مۇنداق جاۋاب بېرىلىدۇ: ئايەتتە تىلغا ئېلىنغان پايدا ئۇلارنىڭ هاراق تىجارىتىدىن ئالىدىغان ماددىي پايدىسىنى كۆرسىتىدۇ. ئۇلار هاراق تىجارىتىدىن پەۋقۇلئاددە پايدا ئالاتتى. شۇنداقلا ئۇلار قىماردىنمۇ ياخشى پايدا ئالاتتى. الله تائالانىڭ هاراقنى قىمار بىلەن بىرگە بايان قىلىشى بۇ پايدىنىڭ ماددى پايدا ئىكەنلىكىنى ئېنىق كۆرسىتىپ بېرىدۇ. الله تائالا ئايەتتە: ﴿(ئى مۇئمىنلەر!) سەندىن هاراق ۋە قىمار

---

[1] سۈرە مائىدە 90 ــ 91 ـ ئايەتلەر.

[2] ئىمام تەبەرىنىڭ «جامىئۇل بەيان» ناملىق تەپسىرى، 2 ـ جىلد، 361 ـ بەت. ئىمام ئەبۇ سەئۇدنىڭ «ئىرشادۇل ئەقلىسسەلىم ئىلا مەزايا قۇرئان كەرىم» ناملىق تەپسىرى، 1 ـ جىلد، 167 ـ بەت. ئىمام فەخرۇددىن رازىنىڭ «ئەتتەپسىر ئەلكەبىر» ناملىق تەپسىرى، 6 ـ جىلد، 42 ـ بەت.

[3] بۇ هەقتە تەپسىلى مەلۇماتقا ئىگە بولۇش ئۈچۈن «ئەتتىبيان فىي ئۇلۇمىل قۇرئان» ناملىق كىتابىمىنىڭ 43 ـ بېتىدە يازغان «قۇرئاننى ۋاقىتلارغا بۆلۈپ نازىل قىلىشنىڭ هېكمىتى» ناملىق ماۋزۇغا قاراڭ.

www.munber.org

توغرىسىدا سورىشىدۇ﴾ دەيدۇ. قىماردىكى پايدىنىڭ ماددى پايدا ئىكەنلىكىدە ھېچ شەك يوق. چۈنكى، قىماردا پايدا قىمار ئوينىغۇچىلارنىڭ بەزىسىگە بولىدۇ. ھاراقتىمۇ شۇنىڭغا ئوخشاش بولىدۇ.

ئىمام قۇرتۇبى مۇنداق دەيدۇ: «ھاراقتىكى پايدىغا كەلسەك، ئۇ ھاراق تىجارىتىدىكى پايدىدىن ئىبارەتتۇر. ئۇلار ھاراقنى شام دىيارىدىن ئەرزان ئەكېلىپ، ھىجاز دىيارىدا پايدا ئېلىپ ساتاتتى. ئۇلار ھاراقتا باھا تالاشمايتتى. شۇڭا ھاراق ئىچكۈچى ھاراقنى قىممەت پۇلغا ئالاتتى. ئايەتتىكى پايدا ھەققىدە ئېيتىلغان سۆزنىڭ ئەڭ توغرىسى بۇدۇر.»[1]

ھاراقتىكى بۇ پايدىنىڭ ھاراقتىن كېلىدىغان مەستخۇشلۇقنى كۆرستىشىمۇ ئېھتىمالغا يېقىندۇر.

4 ـ ئىنسانىنىڭ ئەڭ قىممەتلىك ۋە قەدىرلىك نەرسىسى ئەقلىدۇر. ئەگەر ئۇ ئەقلىنى يوقاتسا، ھايۋانغا ئوخشاش بولىدۇ. شۇڭا الله تائالا ھاراقنى ھارام قىلغان. ھاراق بۇزۇقچىلىقنىڭ ئانىسى دەپ ئاتالغان. چۈنكى، ھاراق ھەممە يامان ئىشقا سەۋەبچى بولىدۇ.

ئىمام نەسائى، ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ھاراقتىن يىراق تۇرۇڭلار، ھاراق بارلىق يامانلىقنىڭ ئانىسىدۇر، سىلەردىن ئىلگىرى ئۆتكەنلەر ئىچىدىن ئابىد بىر ئادەم بار ئىدى. ئۇنى بىر بۇزۇق ئايال ياخشى كۆرۈپ قېلىپ، دىدىكىنى ئۇنى چاقىرىپ كېلىشكە ئەۋەتىدۇ. دېدەك ئۇ ئادەمگە: بىز سېنىڭ ئالدىڭدا شاھادەت ئېيتىش ئۈچۈن سېنى ئۆيىمىزگە چاقىرىمىز، دەيدۇ. ئۇ ئۇنىڭ دېدىكى بىلەن يېتىپ كېلىدۇ. ئۇ ئادەم ھەر ئىشىكتىن ئۆتۈشكە دېدەك ئىشىكنى دەرھال تاقايدۇ. تاكى ئۇ چىرايلىق بىر ئايالنىڭ قېشىغا كىرىدۇ. ئايالنىڭ يېنىدا بىر ئوغۇل بالا ۋە يوغان بىر قاچىدا ھاراق بار ئىكەن. ئايال: الله نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، مەن سېنى ھەققەتەن شاھادەت ئېيتىشقا چاقىرمىدىم، مەن سېنى مەن بىلەن بىر تۆشەكتە بولۇشۇڭغا ياكى بۇ بىر پىيالە ھاراقنى ئىچىشىڭگە ۋە ياكى بۇ بالىنى ئۆلتۈرۈشۈڭگە چاقىردىم، دەيدۇ. ئۇ: ئۇنداقتا ماڭا بۇ بىر پىيالە ھاراقنى بەرگىن، دەيدۇ. ئايال ئۇنىڭغا پىيالىدىكى ھاراقنى ئىچتۈرۈۋېتىدۇ. ئۇ: ماڭا يەنە ھاراق قويۇپ بېرىڭلار، دەيدۇ. ئايال ئۇنىڭغا يەنە ھاراق قويۇپ بېرىدۇ. ئۇ ھوشىنى يوقىتىپ ئايال بىلەن بىللە بولىدۇ، بالىنىمۇ ئۆلتۈرۈپ تاشلايدۇ. ھاراقتىن يىراق تۇرۇڭلار، الله نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، ئىمان بىلەن ھاراقتا خۇمار بولۇش بىر يەردە جەم بولمايدۇ، ئەگەر ئىككىسى بىر يەرگە كەلسە، ئۇنىڭ بىرى ئىككىنچىسىنى چوقۇم يەنە بىرىدىن چىقىرىپ تاشلايدۇ.»[2]

5 ـ قەيس ئىبنى ئاسىم مىنقەرى ھاراقنى ئۆزىگە ھارام قىلغاندىن كېيىن ئۇنى سۆكۈپ مۇنداق شېئىر ئوقۇغان:

[1] ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 3 ـ جىلد، 57 ـ بەت.
[2] ئىمام نەسائى رىۋايەت قىلغان. ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 3 ـ جىلد، 55 ـ بەت.

دەپتىمەن هاراقنى پايدىلىق، ئەمەسكەن ئېيتسام راستىنى،
باركەن ئۇنىڭدا يامان ئىللەتلەر بۇزىدىغان ياۋاش ئەرنى.
ساق ۋاقتىمدا ئىچمەيمەن هاراق دەپ قىلىمەن قەسەمنى،
ۋە ئىچمەيمەن كېسەل بولۇپ قالغىنىمدا بىلسەممۇ دورىلىقنى.
بەرمەيمەن بىرىگە هەرگىز هاياتىمدا تاپقان پۇل ـ مېلىمنى،
دەۋەتمۇ قىلمايمەن هاراق ئىچىشكە، بىلدۇرۇپ پۇشايمانىمنى.
هاراق قىلىدىكەن هەققەتەن رەسۋا ئىچكۈچىلەرنى،
قىلىدىكەن هەم جىنايەتچى چوڭ ـ چوڭ ئىشلاردا ئۇلارنى①.

ئىمام قۇرتۇبى مۇنداق دەيدۇ: «هاراق ئىچكۈچى ئەقىللىق كىشىلەرنىڭ كۈلكىسىگە قالىدۇ. ئۇ سۈيدۈكىنى ۋە پوقىنى ئويناپ سالىدۇ. ئۇ ئۆزىنىڭ پوق ـ سۈيدۈكى بىلەن يۈزىنى سۈرتىشىمۇ مۇمكىن. شۇنداق ئادەممۇ كۆرۈلگەنكى، ئۇ سۈيدۈكى بىلەن يۈزىنى سىلاپ تۇرۇپ: ئى الله! مېنى تەۋبە قىلغۇچىلاردىن قىلغىن، مېنى پاكلانغۇچىلاردىن قىلغىن، دېگەن. يەنە شۇنداق ئادەممۇ كۆرۈلگەنكى، ئىت ئۇنىڭ يۈزىنى يالاۋاتسا، ئۇ ئىتقا: الله سېنى سەن مېنى هۆرمەت قىلغاندەك هۆرمەت قىلسۇن، دېگەن.»②

6 ـ ئىمام زەمەخشەرى «ئەلكەششاف» ناملىق تەپسىرىدە جاهىلىيەت دەۋرىدىكى ئەرەبلەرنىڭ قىمارنى قانداق ئوينايدىغانلىقىنى سۆزلەپ مۇنداق دەيدۇ: «قىمارۋازلارنىڭ ئون تال ئوقى بولۇپ، ئۇلار: ئەلفەزز، ئەتتەۋئەم، ئەررەقىب، ئەلهىلس، ئەننافىس، ئەلمۇسبىل، ئەلمۇئەللا، ئەلمۇنىه، ئەسسەفىه ۋە ئەلۋەغد قاتارلىقلار ئىدى. ئۇلار سويىدىغان تۆگىنىڭ گۆشىدىن هەر بىر ئوققا تېگىشلىك مەلۇم ئۈلۈش بولاتتى. پەقەت ئۈچ ئوقنىڭ ئۈلۈشى يوق بولۇپ، ئۇلار: ئەلمۇنىه، ئەسسەفىه ۋە ئەلۋەغد قاتارلىقلار ئىدى. ئەلفەززنىڭ بىر، ئەتتەۋئەمنىڭ ئىككى، ئەررەقىبنىڭ ئۈچ، ئەلهىلسنىڭ تۆت، ئەننافىسنىڭ بەش، ئەلمۇسبىلنىڭ ئالتە، ئەلمۇئەللانىڭ يەتتە هەسسە ئۈلۈشى بار ئىدى. ئۇلار ئۇ ئوقلارنى بىر تېرە خالتىنىڭ ئىچىگە سالاتتى. ئاندىن خالتىنى ئادىل بىر ئادەمگە تۇتقۇزاتتى. ئۇ ئادەم خالتىنى تاسقاپ ئوقلارنى ئارىلاشتۇراتتى. ئاندىن قولىنى خالتىغا تىقىپ هەر بىر ئادەمنىڭ ئىسمىغا ئاتاپ بىر تال ئوق ئالاتتى. تېگىشلىك ئۈلۈش تەقسىم قىلىنىغان ئوق كىمگە چىقسا، شۇ ئوققا تەۋە ئۈلۈشنىڭ هەممىنى ئالاتتى. تېگىشلىك ئۈلۈش تەقسىم قىلىنمىغان ئوق كىمگە چىقسا، هېچ نەرسە ئالمايتتى. تۆگىنىڭ پۇلىنىڭ هەممىسىدىن زىيان تارتقان بولاتتى. ئۇلار شۇ ئوقلارغا تەقسىم قىلغان ئۈلۈشلەرنى كەمبەغەللەرگە تارقىتىپ بېرەتتى، ئۆزلىرى ئۇنىڭدىن يېمەيتتى. بۇنىڭ بىلەن ئۇلار پەخىرلىنەتتى. بۇ ئۇيۇنغا قاتناشمىغان كىشىنى ئەيىبلەيتتى.»③

---

① قەيس جاهىلىيەت دەۋرىدە هاراقكەش ئىدى. كېيىن ئۇ هاراقنى ئۆزىگە هارام قىلىۋالغان. بۇنىڭ سەۋەبى شۇكى، ئۇ مەست بولۇپ قىلىپ قىزىغا چاخچاق قىلىپ سالغان، ئاتا ـ ئانىسىنى تىللىغان، قولىدىكى پۇل ـ مېلىنىڭ هەممىنى هاراق ساتقۇچىغا بېرىۋەتكەن. ئۇ مەسىلىكى شېشىلگەندە قىلغان ئىشىدىن خەۋەر تېپىپ، پۇشايمان قىلغانلىقتىن هاراقنى ئۆزىگە هارام قىلغان.
② ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەهكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 3 ـ جىلد، 57 ـ بەت.
③ ئىمام زەمەخشەرىنىڭ «ئەلكەششاف» ناملىق تەپسىرى، 1 ـ جىلد، 198 ـ بەت.

www.munber.org

شەرئەت ھۆكۈملىرى

بىرىنچى ھۆكۈم

مەزكۇر ئايەت ھاراقنىڭ ھاراملىقىنى كۆرسىتەمدۇ؟

بەزى ئۆلىمالار مۇنداق دەپ قارايدۇ: ﴿(ئى مۇھەممەد!) سەندىن ھاراق ۋە قىمار توغرىسىدا سورىشىدۇ﴾ دىگەن بۇ ئايەت ھاراقنىڭ ھاراملىقىنى كۆرسىتىدۇ. چۈنكى، الله تائالا ئۇ ئايەتتە: ﴿سەن ئۇلارغا: «بۇنىڭ ھەر ئىككىسىدە چوڭ گۇناھ بار» دىگىن﴾ دىدى. الله تائالا گۇناھنى ھارام قىلىپ مۇنداق دىگەن: ﴿ پەرۋەردىگارىم ئاشكارا ۋە يوشۇرۇن يامان ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى، گۇناھلارنى... ھارام قىلدى﴾[1]. بۇ قاراشنى قازى ئەبۇ يەئلا تاللىغان.

كۆپچىلىك ئۆلىمالار مۇنداق دەپ قارايدۇ: «بۇ ئايەت ھاراقنى ھارام قىلىشنى ئەمەس، ئۇنى سۆكۈشنى تەلەپ قىلىدۇ. بۇنىڭ ئۇچۇن شۇنى دەلىل قىلىشقا بولىدۇكى، بۇ ئايەتنىڭ نازىل بولۇش سەۋەبىدە بايان قىلىنغىنىدەك، بۇ ئايەت نازىل بولغاندىن كېيىنمۇ بەزى ساھابىلار ھاراق ئىچكەن. ئەگەر ئۇلار ھاراقنىڭ ھارام قىلىنغانلىقىنى بىلسە ئىدى، ئۇلاردىن بىرمۇ ئادەم ھاراق ئىچمىگەن بولاتتى. بۇ ئايەت سۈرە مائىدەدىكى ئايەت بىلەن مەنسۇخ قىلىنغان.» بۇ مۇجاھىد، قەتادە ۋە مۇقاتىلنىڭ قارىشىدۇر.

ئىمام قۇرتۇبى مۇنداق دەيدۇ: «بۇ ئايەت ھاراقنى سۆكىدۇ، ئەمما ھاراقنىڭ ھاراملىقىنى باشقا بىر ئايەت كۆرسەتكەن بولۇپ، ئۇ سۈرە مائىدەنىڭ **90** - ئايىتىدە بايان قىلىنغان: ﴿ئى مۆمىنلەر! ھاراق ئىچىش، قىمار ئويناش، بۇتلار (يەنى چوقۇنۇش ئۇچۈن تىكلەنگەن تاشلار) غا چوقۇنۇش، پال ئوقلىرى بىلەن پال سېلىش شەيتاننىڭ ئىشى، پاسكىنا قىلىقلاردۇر﴾ دىگەن ئايەتتۇر. كۆپ ساندىكى تەپسىرشۇناسلار مۇشۇ قاراشتا.»[2]

ئىككىنچى ھۆكۈم

ھاراق نىمە؟ ئۇ مەست قىلىدىغان ھەممە نەرسىنىڭ ئىسمىمۇ؟

ئۆلىمالار ھاراق ئۇقۇمىنىڭ زادى نىمە ئىكەنلىكى ھەققىدە مۇنداق كۆز قاراشلارغا كەلگەن:

ئىمام ئەبۇ ھەنىفە مۇنداق دەيدۇ: «پەقەت ئۈزۈمدىن سىقىلغان مەست قىلغۇچى ئىچىملىك ھاراقتۇر، ئەمما ئۈزۈمدىن باشقا نەرسىدىن سىقىلغان خورما سۈيىگە ياكى ئارپا سۈيىگە ئوخشاش مەست قىلغۇچى ئىچىملىك ھاراق دەپ ئاتالماستىن، ئېچىتىلغان ئىچىملىك، دەپ ئاتىلىدۇ.» بۇ كۇفىلىكلەرنىڭ، نەخەئىنىڭ، سەۋرىنىڭ ۋە ئىبنى ئەبۇ لەيلانىڭ قارىشىدۇر.

---

[1] سۈرە ئەئراف 33 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

[2] ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئۇ لىئەھكامىل قۇرئان»ناملىق تەپسىرى، 3 - جىلد، 61 - بەت.

ئىمام مالىك، شافىئىي ۋە ئەھمەدتىن ئىبارەت كۆپچىلىك ئۆلىمالار مۇنداق دەپ قارايدۇ: «هاراق مەس قىلىدىغان ھەرقانداق نەرسىنىڭ ئىسمىدۇر. مەيلى ئۇ ئۈزۈمدىن ياكى خورمىدىن سىقىلغان بولسۇن، مەيلى ئارپىدىن ياكى ئۈنچىدىن باشقا نەرسىدىن سىقىلغان بولسۇن بەرىبىر ھەممىسى ئوخشاشتۇر.» بۇ كۆپچىلىك ھەدىسشۇناسلارنىڭ ۋە ھىجاز ئەھلىنىڭ قارىشىدۇر.

كۇفىلىكلەرنىڭ ۋە ئىمام ئەبۇ ھەنىفەنىڭ دەلىللىرى

كۇفىلىكلەر ۋە ئىمام ئەبۇ ھەنىفە ئىچىتىلغان ئىچىملىكلەرنىڭ هاراق دېيىلمەيدىغانلىقىغا، پەقەت ئۈزۈمدىن قاتتىق سىقىپ چىقىرىلغان ئىچىملىكنىڭلا هاراق دېيىلىدىغانلىقىغا مۇنداق بىر ھەدىسنى دەلىل قىلىدۇ: ئەبۇ سەئىد خۇدرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئالدىغا ئەمدىلا مەست بولۇپ قالغان بىر ئادەم كەلتۈرۈلدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا: «هاراق ئىچتىڭمۇ؟» دەيدۇ. ئۇ: الله ۋە الله نىڭ پەيغەمبىرى هاراقنى هارام قىلغان كۈندىن تارتىپ مەن هاراق ئىچمىدىم، دەيدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئۇنداقتا نىمە ئىچتىڭ؟» دەيدۇ. ئۇ: سىقىپ چىقىرىلغان ئىككى تۈرلۈك ئارىلاشمىنى ئىچتىم، دەيدۇ. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام سىقىپ چىقىرىلغان ئىككى تۈرلۈك ئارىلاشمىنى هارام قىلىندۇ.»[1]

دېمەك، مەست بولۇپ قالغان كىشى سىقىپ چىقىرىلغان ئىككى تۈرلۈك ئارىلاشمىغا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئالدىدا هاراق دەپ ئىسىم بېرىشكە ئۇنىمىغان. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالاممۇ، بۇنى رەت قىلمىغان ئىدى.

كۆپچىلىك ئۆلىمالارنىڭ دەلىللىرى

ھىجازلىقلار ۋە كۆپچىلىك فىقھشۇناسلار مەست قىلىدىغان ھەرقانداق نەرسىنىڭ هاراق ئىكەنلىكىگە تۆۋەندىكىدەك دەلىل كۆرسىتىدۇ:

1 ـ ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ھەدىسىدە: «مەست قىلغۇچى ھەممە نەرسە هاراقتۇر، مەست قىلغۇچى ھەممە نەرسە هارامدۇر»[2] دېيىلگەن.

2 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ھەدىسىدە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «هاراق بۇ ئىككى دەرەختىن چىقىدۇ» دەپ، تال بىلەن خورما دەرىخىگە ئىشارەت قىلغان[3].

3 ـ ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېگەن: «هاراق هارام قىلىنغان چاغدا ئۈزۈمدىن ناھايىتى ئاز ساندا هاراق ياسىلاتتى، هاراقلىرىمىزنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك خورما غورىسىدىن ۋە خورمىدىن ياسىلاتتى.»[4]

---

① ئىمام جەسساسنىڭ «ئەھكامۇل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 1 ـ جىلد، 382 ـ بەت.
② ئىمام بۇخارى، مۇسلىم ۋە ئەبۇ داۋۇد رىۋايەت قىلغان.
③ ئىمام مۇسلىم رىۋايەت قىلغان. ئىمام ئەلۇسىنىڭ «روھۇلمەئانى» ناملىق تەپسىرى، 2 ـ جىلد، 112 ـ بەت.
④ ئىمام بۇخارى ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلغان.

www.munber.org

4 ـ ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما مۇنداق دېگەن: «ھاراق ھارام قىلىنغان كۈنلەردە ھاراق ئۈزۈم، خورما، بۇغداي، ئارپا ۋە قوناق قاتارلىق بەش نەرسىدىن ياسىلاتتى. ئەقىلنى پەردىلەيدىغان نەرسە ھاراق دېيىلىدۇ.»[1]

5 ـ ئۇممۇ سەلىمە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ ھەدىسىدە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مەست قىلىدىغان ۋە مەستخۇش قىلىدىغان ھەرقانداق نەرسىدىن توسقان[2].

ئۇلار ئۆز قاراشلىرىغا بىنائەن، مەست قىلىدىغان ھەرقانداق نەرسىنىڭ ھاراق دەپ ئاتىلىدىغانلىقىغا، ئىچىلگەن ئىچىملىكلەرنىڭمۇ ئەقىلگە تەسىر قىلىپ كىشىنى مەستخۇش قىلىدىغانلىقى ئۈچۈن ھاراق دەپ ئاتىلىدىغانلىقىغا دەلىل كۆرسىتىدۇ. قايسى تۈردىكى ئىچىملىك بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، مەست قىلسىلا ھاراق دەپ ئاتىلىدۇ. چۈنكى، مەستلىك ئەقىلنى پەردىلەيدۇ، ئەقىل نۇرىنىڭ باشقا ئەزالارغا يېتىپ بېرىشىنى توسۇپ قويىدۇ.

ئىمام فەخرۇددىن رازى مۇنداق دەيدۇ: «ئەرەب تىلىدىكى نۇرغۇن سۆزلەر ھاراقنىڭ مەست قىلىدىغان نەرسىگە قويۇلغان ئىسىم ئىكەنلىكىنى كۈچلۈك ئىپادىلەيدۇ. ئەگەر بۇنىڭغا مۇشۇ ھەقتىكى نۇرغۇن ھەدىسلەر قوشۇلسا، بۇ ھۆكۈم قانداق كۈچىيىپ كېتەر؟!»[3]

كۈچلۈك قاراش

بىز ئىككى تەرەپنىڭ بۇ ھەقتە بايان قىلغان ياكى بايان قىلمىغان دەلىللىرىنى ياخشى مۇلاھىزە قىلىدىغان بولساق، كۆپچىلىك ئۆلىمالارنىڭ ۋە ھىجاز ئەھلىنىڭ قارىشىنىڭ كۈچلۈك ئىكەنلىكىنى بىلىۋالالايمىز. ھاراق ھارامدۇر. ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئېيتقاندەك، مەست قىلغۇچى ھەرقانداق نەرسە ھاراقتۇر. چۈنكى، ساھابىلار ھاراقنىڭ ھاراملىقىنى ئاڭلىغان چاغدا ئىچىلىدىغان ئىچىملىكنىڭ ھارام قىلىنغانلىقىنى چۈشەنگەن. ئۇلار ئەرەب تىلىنىڭ مەنىسىنى ۋە شەرئىي ھۆكۈملەرنى بەلگىلىگۈچىنىڭ مەقسىتىنى ئەڭ ياخشى چۈشىنىدىغان كىشىلەردۇر. پاك سۈننەتتە مەست قىلىدىغان ۋە مەستخۇش قىلىدىغان ھەرقانداق نەرسىنىڭ ھارام قىلىنغانلىقى بايان قىلىندى.

ھاراق ھارام قىلىنغاندا ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئەبۇ تەلھەنىڭ ئۆرنىدا كىشىلەرگە ھاراق قويۇپ بېرىۋاتقانلىقى، ئۇلارنىڭ شۇ كۈنلەردىكى ھاراقلىرى غورىدىن ئېچىتىپ چىقىرىلغان ئىچىملىك ئىكەنلىكى، ئۇلار ھاراقنىڭ ھارام قىلىنغانلىقىنى ئاڭلىغان چاغدا ئۇ ئىچىملىكلەرنى تۆكۈپ، قاچىلارنى چېقىپ تاشلىغانلىقى رىۋايەت قىلىنغان. شۇڭلاشقا كۆپچىلىك ئۆلىمالارنىڭ قارىشى ئەمەل قىلىشقا تېگىشلىك بولغان توغرا قاراشتۇر. ھەنەفى مەزھىبىنىڭ كېيىنكى ئۆلىمالىرىمۇ مۇھەممەدنىڭ قارىشى بويىچە

---

[1] ئىمام ئەبۇ داۋۇد رىۋايەت قىلغان. ئىمام فەخرۇددىن رازىنىڭ «ئەتتەپسىر ئەلكەبىر» ناملىق تەپسىرى، 6 ـ جىلد، 43 ـ بەت.
[2] ئىمام ئەبۇ داۋۇد ئۇممۇ سەلىمە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن رىۋايەت قىلغان.
[3] ئىمام فەخرۇددىن رازىنىڭ «ئەتتەپسىر ئەلكەبىر» ناملىق تەپسىرى، 6 ـ جىلد، 43 ـ بەت.

ئىچىتىلغان ئىچىملىكلەرنىڭ هارام ئىكەنلىكىگە پەتىۋا بەرگەن. بۇ بىر ھەقىقەت بولۇپ، ئۇنىڭدىن چەتنەشكە ھەرگىز بولمايدۇ.

ئىمام ئەلۇسى مۇنداق دەيدۇ: «مەن ھەرگىز ئۆزگەرتىشكە بولمايدىغان بىر قاراشتىمەنكى، ئۈزۈمدىن باشقا نەرسىدىن ياسالغان ئىچىملىك قانداق بولۇشىدىن ۋە قايسى ئىسىم بىلەن ئاتىلىشىدىن قەتئىينەزەر قاچان مەست قىلىدىكەن ئۇ، هارامدۇر. ئاز ئىچىسمۇ كۆپ ئىچكەنگە ئوخشاشتۇر، ئۇنى ئىچكۈچى دەررە ئۇرۇلىدۇ، قىلغان تالىقى ھېساب بولىدۇ، ئۇنىڭ نىجاستى ئېغىر نىجاسەت ھېسابلىنىدۇ.»[1]

ئۇچىنچى ھۆكۈم

هارام قىلىنغان قىمارلارنىڭ تۈرلىرى قايسىلار؟

ئۆلىمالار قىمارنىڭ بارلىق تۈرلىرىنىڭ هاراملىقىغا ئىتتىپاق كەلگەن. چۈنكى، الله تائالا: ﴿سەن ئۇلارغا: «بۇنىڭ ھەر ئىككىسىدە چوڭ گۇناھ بار» دېگىن﴾ دېدى. بىر تەرەپكە پايدا يەنە بىر تەرەپكە زىيان بولىدىغان ھەرقانداق ئويۇن قىمار ھېسابلىنىدۇ. ئۇ نەرد[2] ئويۇنى بولسۇن ياكى شاخمات ئويۇنى بولسۇن ۋە ياكى باشقا ئويۇنلار بولسۇن ھەممىسى ئوخشاشتۇر. زامانىمىزدىكى لاتارىيە بېلەتلىرىمۇ هارامدۇر. مەيلى ئۇ ياخشى نىيەت بىلەن ئوينالسۇن، مەيلى پەقەت پايدا كۆزلەپ ئوينالسۇن، بۇنىڭ ھەممىسى نىجىس پايدىدۇر. «شەك - شۈبھىسىزكى، الله تائالا پاكتۇر، پەقەت پاك نەرسىنىلا قوبۇل قىلىدۇ.»

ئىمام زەمەخشەرى مۇنداق دەيدۇ: «نەرد ئويۇنى شاخمات ۋە باشقا ئويۇنلار قىمارنىڭ تۈرلىرى بولۇپ، ھەممىسى قىمارنىڭ ھۆكمىدە بولىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «شۇملۇق كېلىدىغان ئەنە شۇ ئىككى ئويۇندىن ساقلىنىڭلار، ئۇ باشقا مىللەتلەرنىڭ قىمار ئويۇنلىرىدۇر.»[3]

ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: «نەرد ۋە شاخمات ئويۇنلىرى قىماردۇر.»

ئىبنى سىرىين مۇنداق دەيدۇ: «خەتەر چىقىرىدىغان ھەممە ئويۇن قىماردۇر.»[4]

ئىمام ئەلۇسى مۇنداق دەيدۇ: «نەرد ئويۇنى، شاخمات ۋە باشقا ئويۇنلار قىمارنىڭ تۈرلىرى بولۇپ، ھەممىسى قىمارنىڭ ھۆكمىدە بولىدۇ. ھەتتا ئۆلىمالار كىچىك باللارنىڭ ياڭاق ئويۇنى، ئوشۇق ئويۇنى، تەقسىماتسىز چەك ئويۇنى قاتارلىق ئويۇنلىرىنى، خەتەر

---

[1] ئىمام ئەلۇسىنىڭ «روھۇلمەئانى» ناملىق تەپسىرى، 2 - جىلد، 113 - بەت. ئىمام جەسساسنىڭ «ئەھكامۇل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 1 - جىلد، 382 - بەت. ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 3 - جىلد، 52 - بەت.

[2] ئەرەبلەرنىڭ بىر تۈرلۈك ئويۇنى بولۇپ، ئىككىگە بۆلۈنگەن تاختا ئۈستىدە تاش ئورۇقلارنى شەرتلىك بەلگىلەرگە يۆتكەپ ئوينايدۇ.

[3] ئىبنى مەردىۋەيھى ۋە ئەھمەد رىۋايەت قىلغان. ئىمام بۇخارىمۇ «ئەلئەدەبۇل مۇفرەد» ناملىق كىتابىدا ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇدتىن تۆۋەندىكىدەك رىۋايەت قىلغان: «شۇملۇق كېلىدىغان ئەنە شۇ ئىككى ئويۇندىن ساقلىنىڭلاركى، ئۇ كىشىنى قاتتىق مەشغۇل قىلىپ قويىدۇ. ئۇ باشقا مىللەتلەرنىڭ قىمار ئويۇنىدۇر.»

[4] ئىمام زەمەخشەرىنىڭ «ئەلكەششاف» ناملىق تەپسىرى، 1 - جىلد، 199 - بەت.

ئېلىپ كېلىدىغان ۋە پۇل تىكىپ ئوينايدىغان ئويۇنلارنىڭ ھەممە تۈرلىرىنى قىمار دەپ سانىغان.»[①]

نەرد ئويۇنىغا كەلسەك، ئۇ ئۆلىمالارنىڭ بىردەك قارىشىدا ھارامدۇر. چۈنكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «كىمكى نەرد ئوينىسا، اللە ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە ئاسىيلىق قىلغان بولىدۇ» دېگەن.

ئەمما شاخمات ئويۇنىغا كەلسەك، ئىمام شافىئىي ئۇنى بىرقانچە شەرتلەر ئاستىدا ئويناشقا رۇخسەت قىلغان بولۇپ، ئىمام فەخرۇددىن رازى بۇ شەرتلەرنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: «ئىمام شافىئىي (اللە ئۇنىڭغا رەھمەت قىلسۇن) مۇنداق دېدى: ئەگەر شاخمات ئويۇنى پۇل تىكىشتىن، بۇزۇق تىل ـ ئاھانەتتىن ۋە نامازنى ئۇنتۇلدۇرۇپ قويۇشتىن خالىي بولسا ھارام ئەمەس. بۇ ۋاقىتتا ئۇ قىمارنىڭ ئىچىگە كىرمەيدۇ. چۈنكى، قىمار پۇل ـ مال بېرىشنى ياكى ئېلىشنى لازىم قىلىپ قويىدۇ. شاخمات ئويۇنى بولسا ئۇنداق ئەمەس. شۇڭا ئۇ قىمار ھېسابلانمايدۇ.»[②]

ئات ۋە باشقا ئۇلاغلار بىلەن ھەمدە ئوق ئېتىش بىلەن مۇسابىقە قىلىشقا كەلسەك، بۇ ئويۇنلار بىر قىسىم شەرتلەر ئاستىدا رۇخسەت قىلىنغان بولۇپ، بۇ شەرتلەر فىقھى كىتابلىرىدا تەپسىلىي بايان قىلىنغان. بىز بۇ ھەقتە ئۇزۇن توختالمايمىز.

ئايەتلەرنىڭ ھېكمىتى

ھاراق بىلەن قىماردىن ئىبارەت بۇ ئىككى رەزىل نەرسىدىن مەيلى جانغا ياكى تەنگە بولسۇن، مەيلى ئەقىلگە ياكى پۇل ـ مالغا بولسۇن ئېغىر زىيانلار، نۇرغۇن بۇزۇقچىلىقلار ۋە گۇناھلار كېلىپ چىقىدىغانلىقى ئۈچۈن اللە تائالا ئۇ ئىككىسىنى ھارام قىلغان.

ھاراقنىڭ زىيىنىغا كەلسەك، ئۇ ئەقىلنى بۇلغايدۇ، ھەتتا ئۇ ھاراق ئىچكۈچىنى ساراڭغا ئوخشاش قىلىپ قويىدۇ. ئىنسان سالامەتلىكىدىن زىيان تارتىدۇ. ھەزىم قىلىش ئەزالىرى ۋەيران بولىدۇ، شۇنىڭ بىلەن كانايدا ياللۇغلىنىش، ئاشقازان ۋە ئىنچىكە ئۈچەيلەردە يېرىلىش، جىگەرنىڭ يوغىناپ كېتىشى قاتارلىق كېسەللەرنى پەيدا قىلىدۇ. قاننىڭ راۋان ئايلىنىشىنى توختىتىپ قويىدۇ. ھاراق قاننى توختىتىپ قويىدىغانلىقى ئۈچۈن ھاراقكەش تويۇقسىز ئۆلۈپ كېتىدۇ.

يېقىنقى زامان تىببى ساھەسىدە ھاراقنىڭ جىسمانىي ۋە ئەقلىي جەھەتتە قاتتىق زىيانلىق ئىكەنلىكى ئىسپاتلاندى. ھەتتا گېرمانىيەنىڭ بەزى دوختۇرلىرى: قاۋاقخانىلارنىڭ

① ئىمام ئەلۇسىنىڭ «روھۇلمەئانى» ناملىق تەپسىرى، 2 ـ جىلد، 114 ـ بەت.
② ئىمام ئەلۇسىنىڭ «روھۇلمەئانى» ناملىق تەپسىرى، 2 ـ جىلد، 114 ـ بەت.

يېرىمنى تاقىسالغلار، دوختۇرخانىلارنىڭ، نېرۋە كېسەللىكلەر بۆلۈملىرىنىڭ ۋە تورمىلارنىڭ يېرىمىنىڭ ئازىيىشى ئۈچۈن بىز سىلەرگە كاپالەتلىك بېرىمىز، دېگەن.

ھەدىس شەرىپتە «هاراق بارلىق يامانلىقلارنىڭ ئانىسىدۇر» دېيىلگەنىدەك. ئۇنىڭ يامان ئىشلارغا سەۋەب بولۇشى يېتەرلىك، زىياندۇر.

قىمارنىڭ زىيىنىغا كەلسەك، ئۇنىڭ زىيىنىمۇ هاراقنىڭ زىيىنىدىن كەم ئەمەس. ئۇ قىمار ئوينىغۇچىلار ئارىسىدا دۈشمەنلىك ۋە ئاداۋەتنى مىراس قالدۇرىدۇ، اللہ نى ياد ئېتىشتىن ۋە ناماز ئوقۇشتىن توسۇپ قويىدۇ، كىشىلەرنى جاپا تارتماي ۋە تەر تۆكمەي كېلىدىغان پايدىنى كۆتۈش بىلەن هورۇنلۇق ۋە سۇسلۇققا ئادەتلەندۈرۈپ جەمئىيەتنى بۇزىدۇ، ئائىلىلەرنى ۋە ئۆيلەرنى خانىۋەيرانچىلىققا سالىدۇ.

قانچىلىغان ئائىلىلەر باياشات ۋە پاراۋان تۇرمۇشقا ئىگە بولغاندىن كېيىن ئائىلە باشقۇرغۇچىلىرىنىڭ قىمار ئويناش سەۋەبى بىلەن ۋەيرانچىلىققا ئۇچراپ، كەمبەغەللىشىپ بىچارە هالغا كېلىپ قالدى ــ هە! سورۇلۇپ كەتكەن ئەنە شۇ ئائىلىلەرنىڭ يامان ئاقىۋىتىگە ۋە هالاكەت گىرداۋىغا بېرىپ قېلىشىغا قىمار سەۋەب بولمىدىمۇ؟ ئىش شۇ دەرىجىگە بېرىپ يەتكەنكى، نۇرغۇن قىمار ئوينىغۇچىلار ئۇتتۇرۇپ قويغاندىن كېيىن ئۆزلىرىنى ئۆلتۈرۈۋالىدۇ ياكى خارلىق ۋە خورلۇق ئىچىدە ياشاشقا رازى بولىدۇ.

بۈگۈنكى كۈندە هاراق بىلەن قىمارنىڭ ئىلگىرى بىلىنمىگەن زىيانلىرى ئوتتۇرىغا چىقماقتا ۋە قۇرئان كەرىمنىڭ بىزگە سۆيەتلەپ بەرگەنلىرى تېخىمۇ روشەن ئايدىڭلاشماقتا. ﴿شەيتان هاراق، قىمار ئارقىلىق ئاراڭلاردا دۈشمەنلىك، ئاداۋەت تۇغدۇرماقچى، سىلەرنى نامازدىن ۋە اللہ نى ياد ئېتىشتىن توسماقچى بولىدۇ، سىلەر ئەمدى (هاراقتىن، قىماردىن) يانمامسىلەر؟!﴾[1].

---

[1] سۈرە مائىدە 90 ــ 91 ـ ئايەتلەر.

www.munber.org